

KNJIŽEVNE I KAZALIŠNE STUDIJE TONKA MAROEVIĆA U ZBORNICIMA *DANI HVARSKOGA KAZALIŠTA*

Dubravka Brezak Stamać

UDK 821.163.42.09Maroević, T.

Polu stoljeća kontinuiranoga obilježavanja književne, znanstvene i scenske manifestacije Dani Hvarskoga kazališta, koje prati zbornici radova, omogućuje pogled unatrag, rekapitulaciju napisanoga o kazališnim, teatrološkim, književnim i književno-povijesnim studijama i esejima. Za ovu prigodu izdvojen je dugogodišnji suradnik na Danima, akademik Tonko Maroević, zavičajnim podrijetlom Starogračanin s Hvara, jedan od urednika edicije *Dani Hvarskoga kazališta*. Rad obuhvaća pogled na kazališni život i književne teme u znanstvenoj obradi i interpretacijama Tonka Maroevića, koji je zahvaljujući ovoj manifestaciji otvarao nove i dotada manje istražene teme povijesti hrvatske književnosti, ostavivši hrvatskoj kulturi trajan prinos.

Ključne riječi: Tonko Maroević; teatar Marina Gazarovića; talijanski soneti Hanibala Lucića; komparativističke studije

Tonka Maroevića pamtimo prvenstveno kao prevoditelja talijanskih klasika Dantea Alighierija i Francesca Petrarce, Queneaua, katalonskih pjesnika, Borgesa. Prevoditeljski eros pjesnika i erudita »poigrao se« prepjevom talijanskih soneta renesansnoga pjesnika Hanibala Lucića, uokvirenoga popratnim napomenama i interpretacijama soneta koje su predmet rasprave u zborniku *Dani Hvarskog*

kazališta iz 1987. godine.¹ Pamtimo ga kao likovnog i književnog kritičara, iako je njegova sklonost književnoj kritici i napose književnosti komparatističkog senzibiliteta bila toliko prisutna da je teško razlučiti pjesnika, prevoditelja, antologičara, esejista, likovnog kritičara. Pjesnička utemeljenost i osviještenost književnoga povjesničara te senzibilitet za likovnost uvijek su se prožimale. Sklonost mediteranizmu, humanističkim i renesansnim strujanjima ogleda se u knjigama koje sabiru Maroevićeve književno-teorijske rasprave nastale 1980-ih godina, poput *Dike ter hvaljenja*, *Zrcalo adrijansko: obilježja hrvatsko-talijanskog jezičnog dijaloga*; zbirke pjesama *Motiv Genoveve*; *Sonetna struka* nastale ranih 1990-ih godina ili u prepjevju *Rime Miha Monaldija* iz 2020. Maroević je priredio Šoljanov, Paljetkov, Mrkonjićev, Marinkovićev, Novakov, Kaštelanov opus. »Bila mi je čast baviti se njima, kao nasljednicima, ništa manje mi čitateljski bliskih Marulića, Hektorovića, Gazarovića, Lucića, Držića« (Maroević 1986: 5). Na tom tragu između suvremenika i dragih mu prethodnika, birao je klasike omeđene u prostornom i vremenskom rasponu kako i navodi, obrazlažući svoje »pristrano čitanje kao napor svjedočenja emotivne povezanosti sa značajnim ishodištima hrvatske književnosti, posebice pjesništva« (isto). Takav interpretativni pomak, što pjesnik i znanstvenik Maroević i ne skriva kao ambiciju, s naznakom da nije imao pretenzije pisati iscrpne studije, mahom su to eseji zastupljeni u zbornicima *Dana Hvarskog kazališta*, a koji će biti predmetom rasprave. Pjesnik Maroević ostat će zapamćen kao dobri duh galerija, muzeja, knjižnica, arhiva jer je kolegama književnicima i umjetnicima tako neiscrpno i otvoreno darivao svoje vrijeme, umijeće i erudiciju pronoseći njihov glas i umjetničku slavu.

Sklonost teatrološkim temama, a koje je Maroević esejski prezentirao na Danima Hvarskog kazališta, vežu se uz dramske tekstove Marina Gazarovića, koja su »bila predmet scenske kušnje«. Riječ je o dvama tekstovima različitog žanra: *Prikazanju života i muke sv. Ciprijana i Justine* (datirano 1631. godine) i pastorala *Murat Gusar* (tiskana 1623. u Veneciji).² Specifičnost svakoga znanstvenoga skupa

---

¹ Maroević, Tonko. 1987. »Hanibal Lucić, pjesnik 'mornarom na putu' (uz prepjev njegovih talijanskih soneta)«, *Dani Hvarskog kazališta*, knj. XIII., Književni krug, Split, str. 231-248.

² Maroević, Tonko. 1977. »Teatar Marina Gazarovića«, *Dani Hvarskog kazališta*, knj. IV., Književni krug, Split, str. 371-374.

Dani Hvarskog kazališta jesu kazališne predstave koje su pratile Dane od samoga početka. Na tom tragu, Gazarovićeve teatar uprizoren je u izvedbi Hvarskog pučkog kazališta pod redateljskim vodstvom Hvaranina Marina Carića. Upravo su Carić i Maroević surađivali na predstavama koje su bile uspješnice hvarske pozornice. Gazarovićeve *Murat Gusar*, scensko djelo autora čijem se opusu Maroević i kasnije vraćao,³ praižveden je na hvarskom trgu 1971. godine.

Teatar XVII. stoljeća, uprizorenje hrvatske dramske baštine i pučki kazališni izričaj gotovo su stalna mjesta, toposi, kojima su se rado vraćali Maroević kao pjesnik i prevoditelj, a Carić kao redatelj.⁴ Esej *Teatar Marina Gazarovića*, kasnije i popratno uređen bilješkama i komparatističkim interpretacijama, upravo promovira senzibilitet prevoditelja koji će posezati za srodnim tekstovima kako bi što prezentnije povukao sličnosti, primjerice između Gazarovićeve soneta koji je mogući prepjev Petrarkina soneta; koliko je *Murat Gusar* slijedio u kompoziciji i dijalogima talijanski predložak Lodovica Aleardia, tada popularnih tekstova u talijanskom pjesništvu – *favole marittime*, tzv. morske pastorale; kako je *Prikazanje života i muke sv. Ciprijana i Justine* povratak medijevalnoj tradiciji crkvene drame u XVII. stoljeću.

Navedeni tekstovi, objavljeni u zbornicima *Dana Hvarskog kazališta*, potvrdit će kuriozitet od kojega Maroević kao prevoditelj i znanstvenik ne odustaje – kako proniknuti u ishodište starijeg hrvatskog pjesništva kao mogući (p)okušaj naših pjesnika u prevođenju. Prijevod Ovidija iz pera Petra Hektorovića – *Knjige Ovidijeve od lika ljubljenoga stumačene po Petretu Hektoroviću Hvaraninu* (naslov rukopisnoga prijevoda). Je li Ovidjev predložak latinski ili se Hektorović poslužio talijanskim prijevodom? Koliko je autorsko Gazarovićevo prikazanje različito od srednjovjekovnoga pučkoga prikazanja »okrenuto novim literarnim strujanjima sa susjedne obale« ili samo nastavlja kontinuitet pučkoga iskazivanja pobožnosti? Maroević će rado posezati i za komparatističkim studijama Zlatarićeva prijevoda Tassove pastoralne drame *Aminta*.

---

³ Maroević, Tonko. 1986. *Dike ter hvaljenja*, Logos, Split; Isti esej je u knjizi proširen i nadopunjen vrijednim bilješkama, str. 84 – 98.

⁴ Spomenimo kao primjer scensku obradu Marulićeve *Judite* koja je premijerno izvedena na Splitskom ljetu 11. kolovoza 1979. god. u režiji i scenskoj adaptaciji Marina Carića, dok je adaptaciju Marulićeva teksta te dodatne interpolacije obradio Tonko Maroević.

Na tragu sonetne pjesničke »vježbe« i prevoditeljske struke nastala je Maroevićeva studija o drugom važnom Hvaraninu, Hanibalu Luciću. Šest talijanskih soneta prigodnoga karaktera, koje je posvetio hvarskim odnosno mletačkim uglednicima, privukli su Maroevićevu pozornost prevoditelja i talijanista. Možda Lucićeve soneti jesu prosječni, no kako zaključuje – »iz kulturoloških razloga treba im posvetiti stanovitu pažnju.« Sonet je moguće poslužio Luciću kao »vježba«, ogledanje u pjesničkoj disciplini sonetista koje neće sastavljati na hrvatskom jeziku »jer poput svih slavni vršnjaka i sljedbenika – neće napisati nijednoga soneta na vlastitom jeziku.«

Dvije studije, stranicama ne tako obimne, sublimiraju recepciju književne baštine iz rakursa pjesnika i prevoditelja, što smatramo iznimnim jer nije tako često da se u jednoj osobi sjedine obje. Aludirajući na Hektorovićeve ep *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, »traktat o baščini« prvenstveno je vezan uz neposrednu općinjenost zavičajem vlastitih predaka, kako stvarnih tako i onih pjesničkih.

Užitak je bio listati zbornike radova *Dani Hvarskog kazališta*. Kao iz arhiva, listajući knjige zbornika, tražeći Maroevićeve tekstove, izranjaju klasici hrvatske teatrologije, povijesti književnosti, povijesti umjetnosti, filolozi: Josip Vončina, Milan Moguš, Tomislav Raukar, Josip Torbarina, Nevenka Bezić-Božanić, Ljerka Schiffler, Nikola Batušić, Rafo Bogišić, Dunja Fališevac, Slobodan Prosperov Novak, Mirko Tomasović, Marin Franičević, Franjo Švelec, Cvito Fisković, Kruno Prijatelj. Navedeni vrsni autori dijele stranice u dvama zbornicima u kojima su i Maorevićevi eseji i prijevodi, interpretacije. Kanon hrvatske književno-teorijske i filološke napisane građe u ovoj ediciji je obiman, što je prigoda istaknuti u retrospektivi pola stoljeća unazad. Zasigurno otvara put i uvijek je iznova polazište novim slavističkim i kroatističkim istraživanjima.

Istaknuti valja Maroevićev pjesnički rad na adaptacijama tekstova namijenjenih kazališnim izvedbama poput predstava: *Prikazanje sv. Ciprijana i Justine* (premijera na Dubrovačkim igrama 1968.), *Davidijada* (premijera na Splitskom ljetu 1985.), *Murat Gusar* (praizvedba u Hvaru 1971.), *Judita* (premijera na Splitskom ljetu 1979.) pružili su mu priliku i legitimitet pjesnika koji i sam postaje čuvar baštine o kojoj rado piše, a tekstove svojih dragih prethodnika rado pjesnički adaptira. Pozornica na otvorenom ovim je predstavama dala posebnu draž mediteranskog otvorenog kazališta na trgu, *pjaci*.

TEATAR MARINA GAZAROVIĆA

Hvaranin Marin Gazarović (Hvar, oko 1575. – Hvar, 1638.), dramski pisac i pjesnik, bio je povod nekolikim raspravama iz očišta Tonka Maroevića.⁵ Oduvijek ga je privlačio pastoralni dramski opus ovoga hvarskog plemića, kojega su do 70-ih godina XX. stoljeća zaobilazile antologije književnih povjesničara. (Maroević misli na pastorele *Murat Gusar* i *Ljubica*.) Dramske tekstove crkvenih prikazanja koja su ostala u rukopisu (pripisuje mu se *Prikazanje slavnog uskrsnutja Isukrstova* te *Prikazanje sv. Beatrice, Faustina i Simplicija bratje*; *Prikazanje života i muke svetih Ciprijana i Justine*; *Skazanje života svete Guljelme, kraljice ugarske*) priredio je i objavio Matija Valjavec krajem XIX. stoljeća kao korpus antologijskih autorskih prikazanja Marina Gazarovića.⁶ Vrlo slikovito poput priče iznosi Maroević svoje otkrivanje pjesnika koji je egzistirao gotovo usput pored hvarskih prethodnika Hektorovića i Lucića.

Kad god sam kao dječak prevrtao raskupusani svezak Hvara Grge Novaka (staro, prijeratno izdanje), dobro se sjećam da sam uvijek s posebnom pažnjom zastajao na stranici s nejasno otisnutim portretom i s nekoliko škrtih redaka o pjesniku Marinu Gazaroviću i nije mi bilo shvatljivo kako njegovo djelo pokriva tako dubok zaborav. Mislio sam: s Lucićem i Hektorovićem, jasno, pune nam glavu, a ovaj ovdje napisao je knjigu tako zamamna naslova o kojoj nitko ne govori i koju nigdje ne možeš pronaći. Zamamni naslov, naravno, bio je Murat gusar. (...) Ali ni kasnije, premda sam se povremeno spoticao o Gazarovićevo ime i o njegova djela, te prelistao (njegova također) crkvena prikazanja a kasnije pročitao i nešto zanimljivih pjesama, Murata gusara nisam imao gdje pročitati. Čak ni u iznimnoj prigodi kad sam se

---

⁵ Pored prethodno navedenih u zborniku *Dani Hvarskog kazališta* i: Maroević, Tonko, Gazarovićevo »Ribarsko prigovaranje«, »Dubrovnik«, br. 3, Dubrovnik, 1971., str. 83-92; u *Dike ter hvaljenja* »Gazaroveićevo »Ribarsko prigovaranje«, Logos, Split, 1986., str. 69 – 83; Maroević, Tonko, Dragocjeni ulomak Gazarovićeve »Ljubice«, »Croatica«, br. 26-28., Zagreb, 1987.

⁶ Valjavec, Matija, *Crkvena prikazanja starohrvatska XVI i XVII vijeka*, SPH, knj. XX, JAZU, Zagreb, 1893.

kompleksnije bavio Gazarovićevim djelom – te nastojao što neposrednije prodrjeti u piščevu fakturu kako bih (priređujući za izvođenje na Dubrovačkim ljetnim igrama) mogao što vjernije i što slobodnije dopisati potrebne nizove stihova njegovoj verziji Prikazanja sv. Ciprijana i Justine – u Murata gusara nisam uspio zaviriti. (Maroević 1986: 69-70)

Predmetni esej posvećen Gazarovićevu teatru postavio je više književno-povijesnih i kazališno-teorijskih premisa od kojih Maroević polazi. Potpuno različiti dramski žanrovi, pastorala i autorska crkvena prikazanja egzistiraju u postrenesansno vrijeme XVII. stoljeća na Hvaru. Podsjetimo da je kazalište baroknog razdoblja otvorilo prostor novim dramsko-scenskim tekstovima poput barokne melodrame, ali nastavlja njegovati tradiciju pučkih prikazanja, komedija i pastorala.

Gazarovićeve drame s jedne strane još uvijek iskazuju zasade srednjovjekovnih dramaturgijskih i scenskih načela, dok s druge strane koriste tehniku barokne pozornice i sve njene efekte. To je dokaz o dugom životu medijevalističke pučke dramatike na Hvaru, ali i Gazarovićeve poznavanja mogućnosti korištenja tehničkih domišljaja u baroknom glumištu. Ipak, Gazarović je ostao sljedbenikom simultanoga pozoričkog sustava. (Batušić 1978: 134-135)

U ozračju ranoga XVII. stoljeća Hvar je dobio 1612. god. prvo javno komunalno kazalište, kazališnu dvoranu u gornjem katu Arsenala, što za europsku povijest kazališta predstavlja tada suvremeni civilizacijski iskorak. »Ako je godina 1612. nadnevak koji nam otvara jednu veliku stranicu u povijesti hrvatskoga glumišta, onda hvarsko kazalište zauzima počasno mjesto u kronologijskim tablicama javnih kazališta u svijetu« (Batušić, 1978: 141). Stavljena u navedeni kronologijski kontekst, autorska prikazanja s potpisom pjesnika Gazarovića svjedoče o kontinuitetu pučkih skazanjskih pobožnosti, osobito prilagođenih duhu protureformacije XVII. stoljeća. Pridodajmo da obred pučkih pobožnosti živi i danas. Procesijom *Za Križen* na Hvaru svake godine počinje uskrсни obred adoracije Križa, u noći Velikog četvrtka na Veliki petak. Godine 2009. procesija je uvrštena na UNESCO-ov popis nematerijalne svjetske baštine Europe. No, različito ipak od pučkih pobožnosti (od srednjovjekovnoga do baroknoga sakralnog kazališta), Gazarović nije bezimeno sastavljač ili adaptator dramskih prikazanja, već autor. Ustvrdit će

Maroević da tekstovi nemaju pravih razrađenih dramskih dijaloga, monolog ima moć moralnoga uzvisivanja svetih likova koji su patnici, i s kojima se publika mogla identificirati. Na razini dramaturgije nema razvoja dramske radnje jer je u prikazanjima radnja unaprijed zadana, očekivana, tadašnjoj publici je ishod poznat. Put muke i smrti završava iskupljenjem. Kao komparatist, Maroević je u nešto proširenijoj varijanti ovoga eseja u autorskoj knjizi *Dike ter hvaljenja Gazarovićevo Prikazanje sv. Ciprijana i Justine* doveo u vezu s pjesnikovim boravkom u Kutu na Visu gdje je Gazarović imao ljetnikovac i posjed. Viška crkva sv. Ciprijana nalazi se i danas u blizini ljetnikovca u Kutu. Ugodan ladanjski prostor mogao mu je poslužiti kako bi mogao pisati, ali i nadgledati rad na svojim imanjem. Pozivajući se na Armina Pavića,⁷ doveo je u vezu Gazarovićeve tekstove prikazanja s talijanskim predlošcima.

Između Gazarovićeve Guljeme i jednog francuskog misterija iz XIV. stoljeća postoje izrazite srodnosti, premda ne toliko direktne a da ne bismo morali pretpostaviti još jedno posredničko djelo. Za mnoge pasuse u Ciprijanu i Justini Stevanović je pokazao da potječu iz djela Domenica Cavalca Vite de' santi padri, a koja je opet samo parafraza najpoznatijeg srednjovjekovnog korpusa svetačkih života što ga predstavlja Legenda aurea. (...) Preko njih smo postali baštinići važnog dijela europske kulturne tradicije, (...) ona su u našem prostoru doista djetinjstvo teatra. (Maroević 1986: 73-74).

Stoga je za Marovića Gazarović onaj koji produžuje kontinuitet pučkog iskazivanja pobožnosti, »više receptivan no kreativan duh« (Isto, 98). Na tom tragu pristupio je i drugom dramskom tekstu koji je inkorporiran u esej. Pastoral *Murat gusar*, prema Maroevićevim komparatističkim vizurama, predstavlja pjesnika svjesnoga baštine, autohtone humanističke visoke pismenosti. Iako ne vidi razliku između izričaja barokne fraze pastorale i liturgijskog govorenja prikazanja (dramaturgija razvoja radnje, predložak tekstu, likovi), razdvaja ih pjesnikov pristup dvama različitim žanrovima. Za Marovića je Gazarovićev dramski rad na autorskim prikazanjima i mogućim predlošcima (datirani 1631. godine) golemo »stilsko« nazadovanje prema medijevalnoj tradiciji crkvene drame, dok je pastoral

---

⁷ Pavić, Armin, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1871.

(objavljena 1623.) reprezentant tzv. »morske pastorele« i ide u korak s tadašnjom suvremenom talijanskom pastoralom. Esej o *Muratu gusaru*, kojim je Maroević kao dječak bio toliko fasciniran, a objavljen je u zborniku *Dani Hvarskog kazališta*, naknadno je proširen u spomenutoj autorskoj knjizi komparatističkog pristupa. *Il corsaro Arimante* Lodovica Aleardiya, talijanskoga pjesnika iz Vicence, Gazarovićeovog suvremenika s druge obale Jadrana, poslužio je kao predložak pastorele *Murat Gusar*.⁸ I Kolendić i Maroević pretpostavljaju da je talijanska pastorela mogla privući pjesnika jer je radnja jednim dijelom smještena na Vis, (»La scena è nell'isola di Lissa«), što Aleardi i spominje u posveti izdanja (tiskano prvi put 1610.), kada je bio u pratnji Giacoma Collalta na plovidbi Jadranom, i po svemu sudeći boravio na Visu. Pišući posvetu izdanju pastorele iz 1623. god. Gazarović je naznačio da je riječ o prijevodu. Maroević u razrađenoj varijanti eseja, koji je prethodno izložio na Danima hvarskog kazališta, navodi. »Naš pisac ne krije da u svojem poslu ima prethodnika i priznaje da je svoje »razgovaranje morsko« sačinio »na način gusara latinskoga u komu su imena Viška a misto Vis« (...)« (Isto, 100).

Govoreći o Gazarovićevim autorskim intervencijama koje nisu bile bezazlene, Maroević se posebno osvrnuo na gipkost stihova. Hvarski je pjesnik Aleardijeve jedanaesterce i sedmerce pretočio u dvostruko rimovane dvanaesterce i osmerce, stihovane oblike bliske hrvatskom renesansnom pjesništvu. Smišljeno je koristio i druge metričke oblike: dvostruko rimovane deseterce, deseterce u tercinama, rjeđe jedanaesterce i trinaesterce. Zaključno, pjesnička i profesionalno tradukto-loška zaokupljenost Maroviću daje za pravu izreći sud. »Za Gazarovića u cjelini možemo reći da se nalazi na završetku slavne hvarske tradicije, te da njezinu mjeru ne ispunjava, a kamoli prevršuje. Ali to što se nalazi na izmaku njezinih konvencija (...) ne znači da ga smijemo zaniijekati« (Isto, 98). Iz priloženoga, to se i nije dogodilo!

---

⁸ Usp. Maroević, Tonko, »Lodovico Aleardi, pisac 'gusara viškoga'«, *Mogućnosti*, Split, br. 10/1974., str. 1152-1164.

HANIBAL LUCIĆ, PJESNIK »MORNAROM NA PUTU« (UZ PREPJEV NJEGOVIH TALIJANSKIH SONETA)

Neobičan put do čitatelja prošli su talijanski soneti Hanibala Lucića, pjesnika koji je u hrvatskoj kulturi trajno zapamćen kao autor najljepše renesansne ljubavne pjesme *Jur nijedna na svit vila*. Izvorno sačuvana i jedina zbirka pjesama, *Skladanja izvarnih pisam razlicih* Hanibala Lucić (Venecija, 1556. godine), uz šest soneta na talijanskom jeziku,⁹ vrijedna su ostavština. U velikom projektu JAZU s kraja XIX. stoljeća, kada su prikupljeni i objavljeni tekstovi starije hrvatske književnosti te priređivani kao kritička izdanja pojedinih pisaca, Sebastijan Žepić i Franjo Rački su 1874. godine u pjesnički opus Hanibala Lucića uvrstili i njegove talijanske sonete.¹⁰ Upravo je tih šest Lucićevih talijanskih soneta povod Maroevićevu okušaju u prijevodu, uz vrijedne komentare, kao i prevoditeljevu kritičku reviziju »jer je u tom izdanju načinjeno nekoliko većih, ne tek ortografskih pogrešaka, koje čak onemogućuju puno razumijevanje« (Maroević 1987: 237). U kritičko izdanje djela Hanibala Lucića iz 1968. godine talijanski soneti nisu uvršteni, iako u napomeni Marina Franičevića stoji komentar: »*Skladanja izvarsnih pisam razlicih* Hanibala Lucića, objavljuju se ovdje u cjelini (...)«. ¹¹ Maroevićev komentar svakako valja izdvojiti jer je važan za razumijevanje pjesnikova prevoditeljskog *hommagea* inojezičnoj pjesničkoj kulturi naših renesansnih pjesnika, koju smatra konstitutivnim građom hrvatske pjesničke baštine. Vođen tim promišljanjem, priredit će Maroević 2020. godine puno opsežniji prepjev kanconijera talijanskih pjesama Miha Monaldija – *Rime*.

---

⁹ Usp. Maroević 1987: »Soneti su sačuvani u jednom znatno kasnijem prijepisu, što se čuva u knjižnici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu kao rukopis pod signaturom 867. Tih nekoliko listova naslovljeno je »Sonetti di messer Anibal Lucio Lesignano, scritti a diversi«. Naznaka na rukopisu govori da su uzeti iz prvoga izdanja »*Skladanja izvarsnih pisam razlicih*«, tiskanog u Veneciji.«, str. 237.

¹⁰ *Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*, priredio Sebastijan Žepić, predgovor: Život Hanibala Lucića napisao Franjo Rački, Stari pisci hrvatski, br. VI, JAZU, Zagreb, 1874.

¹¹ *Hanibal Lucić i Petar Hektorović*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, br. 7, Matica hrvatska, Zagreb, 1968.

Ciklus od šest Lucićevih soneta nije nikakav »porod od tmine«, ali je ostao pomalo tamna mrlja u njegovu literarnom korpusu. Nikada poslije 1874. nije objavljen, a o njemu se govori samo usput, gotovo sa stidom i omalovažavanjem. Istina, sasvim je konvencionalnog karaktera i jedva prosječnog dometa. Međutim, našoj književnoj povijesti kao da je ponajviše smetao zbog udvornog odnosa prema mletačkim vlastodršcima, a donekle i zbog njena nedefiniranog stava prema pismenosti naših ljudi na stranim jezicima. (Isto, 236).

Raspravom o Lucićevu pjesništvu, pored prijevoda soneta, Maroević je otvorio još jednu temu o kojoj raspravlja, o poslanicama u stihu pisanim na hrvatskom jeziku, upućenim prijateljima pjesnicima. Naime, talijanske sonete kao i poslanice u stihu na starohrvatskom jeziku treba sagledati kao epistolografski renesansni korpus tekstova namijenjenih, bilo da su upućeni mletačkim uglednicima Lucićeva vremena (soneti) ili su to srdačna prijateljska pisma u stihu pisana dvostruko rimovanim dvanaesticima upućena prijateljima u Split. Biti »mornarom na putu«, što je dio naslova, preuzet je iz Lucićeve poslanice prijatelju Jerolimu Martinčiću u Split.¹² Lucić i nešto mlađi Hektorović predstavnici su tadašnjega novog intelektualnog svijeta. Obrazovani su plemići, trgovci, koji svoju egzistenciju osiguravaju brinući o posjedima na susjednim otocima (Visu), u slobodno vrijeme su pjesnici, a poput Hektorovića i graditelji, arhitekti ladanjskoga stila života. Hvar kao slobodna komuna pod mletačkom upravom sjecište je i luka u koju uplovljavaju lađe na putu ili s puta prema Levantu, te je stoga Lucić sebe označio »mornara na putu«, nasuprot adresatu kojemu se obraća, prijatelju Martinčiću: »Zatvoren tamo tja ne čuješ u kutu« (Isto, 231). Maroević u ovoj raspravi dovodi u vezu Lucićevu petrarkističku naobrazbu, sklonost Ariostu i Bembu, kao i »klasičnim« mitološkim motivima u pjesništvu, upravo s obzirom na položaj i mjesto Hvara u političkim konstelacijama tadašnje Venecije. » (...) mogućnost nabavljanja recentnih knjiga treba dovesti u vezu s položajem i značenjem Hvara u političkim okvirima Venecije« (Isto, 235). Renesansni platonistički ideal ženske ljepote, što je odraz sklonosti akademskom petrarkizmu Pietra Bembu, zrcali se u

---

¹² Cjeloviti tekst u : *Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*, SPH, VI., JAZU, Zagreb, 1874., str. 265-273.; o poslanici vidi i: Brezak-Stamać, Dubravka, *Pisma iz renesanse*, Zagreb, 2016., str. 116-118. 132-133,

poslanici koju je Lucić uputio trogirskoj plemkinji *Milici Jeronima Koriolanović*. Poslanica je nastala u vrijeme pjesnikova boravka u Trogiru ili nakon povratka na Hvar. Tipičnog je formulaičnog početka, divinizira rod kojemu je Milica pripadala, glorificira njezinu učenost, profinjenost i ljepotu, spretne ruke vezilje goblena.¹³ Lucićevi adresati, kao i »postmarulićevski Split«, kako ih navodi Mareović – Francisco Božićević Natalis, Jeronim Martinčić, Nikola Matulić Alberti bili su »(...) glavno Lucićevo književno uporište i poticajni ambijent (...)« (Isto, 235). Nije nevažno spomenuti da je Marko Marulić, znatno stariji od Lucića, uputio mlađem kolegi Hanibalu latinski epigram u čast njegova pjesništva – »Pjesma Hanibalu Luciću, Febu za mladića Hanibala koji se posvetio pjesništvu.«¹⁴

Obraćajući se mletačkim uglednicima, piše na talijanskom jeziku. Soneti su konvencionalnog karaktera, tipični za sonete-posvete, i nose kulturološku vrijednost, no nisu nevažni za hrvatsku književnu povijest, polazišta su od kojih Maroević gradi i raščlanjuje rad posvećen Luciću u zborniku *Dani Hvarskog kazališta*. Upravo ta vezanost uz hvarske moćnike, splitske prijatelje i kotorske visoke dužnosnike mletačke uprave, bitna su razlika između dvaju hvarskih pjesnika, Lucića i Hektorovića. Dubrovački pjesnici nisu i Lucićevi korespondenti (Hektorovićeви jesu). I ova činjenica, koju Maroević izdvaja, no za ovu prigodu ne i razrađuje, važna je u stvaranju slike o renesansnoj epistolografiji hvarskih pjesnika.

Uočljivo je da među Lucićevim korespondentima nema nijednoga Dubrovčanina. Autor »Robinje«, u Dubrovniku ubicirane drame, i zanosne pohvalne pjesme u čast istoga grada ostao je, čini se, u toj sredini bez odgovarajućeg sugovornika. Štoviše, nije uopće spomenut u Vetranovićevoj pjesmi »Vlasteostvu hvarskomu«, gdje se eksplicitno slave Petar Hektorović i Jeronim Bartučević. (...) više od ostalih hvarskih plemića obraća se mletačkim dostojanstvenicima, te je jedan od rijetkih onodobnih hrvatskih pjesnika koji je pisao i na talijanskom jeziku. (Isto, 235-236)

---

¹³ Brezak, Stamać, Dubravka, *ibid.* str. 182-183., Vončina, Josip, »Dva portreta iz splitskoga renesansnog književnog kruga«, u *Analize starih pisaca hrvatskih*, Split, 1977., str. 67-72.

¹⁴ Bogišić, Rafo, *Hrvatski petrarkizam*, Zagreb, 2007., str. 162-163.

Pridodajmo važnu činjenicu – kulturološko nasljeđe renesanse ostavilo je hrvatskoj kulturi trojezičnost (latinski, starohrvatski, talijanski jezik). Lucić nije bio osamljen jer su sonete na talijanskom jeziku rado pisali dubrovački pjesnici Sabo Bobaljević, Dinko Ranjina, Miho Monaldi. Ludovik Paskalić i Ivan Bolica ostavili su iza sebe kanconijere kojima se obraćaju svojim prijateljima, vješto rimovnim sonetima i elegijama.¹⁵ Lucićev sonet »In laude del signor Gianmatheo Bembo, proveditore di Cattaro«, koji je Maroević preveo »U slavu gospodina Gianmatije Bemba, kotorskog providura« upućen je knezu i providuru Kotora, bratu pjesnika Pietra Bemba. Maroević u pretpostavci, pozivajući se i na Körblera, citira da je imenovani »mogao biti ne samo posrednikom bratovih tekstova i iskustava nego i svojevrsna veza s Ludovikom Paskalićem, koji je istom Bembu posvetio čak jedanaest soneta i jednu kanconu.« (Körbler 1916: 48).

Glede pjesničke konvencije soneta kao poslanice, identične rime i formulacije povezuju naoko dva ista soneta posvećena dvama različitim osobama. »U slavu prejasnih gospodina Viktora Dieda i gospodina Mateja Maripetra, svojih knezova i upravitelja, Hvar« te sonet »Svojemu najdostojnijem nadgledniku gospodinu Markantunu Mulli, Dalmaciji«. Primjerice, drugi katren iz soneta Maripetru, u prijevodu : »jer poniznošću najbolje se kiti / grimizni plašt, a žezlo resi znanjem. / Tako je danas Vaše djelovanje, / o dični Maripetro plemeniti« (Maroević 1987: 240), odnosno drugi katren iz soneta posvećenoga Markantunu Mulli, u prijevodu: »jer poniznošću najbolje se kiti / grimizni plašt, a žezlo resi znanjem. / Tako je danas Vaše djelovanje, / mudri i dični Mulla plemeniti« (Isto, 243).

Lucićevi su adresati javne osobe koje su upisane u povijest lokalne zajednice Hvara, kao što je bio Vittorio Diedo, knez između 1515. i 1517. godine, aktivan »mirotvorac« bune hvarskih pučana. U skladu s humanističkom manirom javne i važne osobe dobivaju mitološke konotacije. Udvorni(čki) soneti upućeni javnim osobama sličnoga su tona sonetima-posvetama, kada se pjesnici obraćaju i zahvaljuju svojim pokroviteljima. Navedene javne osobe sigurno nisu bile Lucićevi

---

¹⁵ Körbler, Đuro, »Talijansko pjesništvo u Dalmaciji XVI. vijeka, napose u Kotoru i Dubrovniku«, *Rad*, 212, JAZU, Zagreb, 1916.; *Petrarca i petrarkizam u slavenskim zemljama / Petrarca e il petrarchismo nei poesi slavi*, Radovi međunarodnog simpozija Zagreb – Dubrovnik, 1978.; Brezak Stamać, Dubravka, »Epistolarij Ljudevita Paskalića«, *Zadarska smotra*, br. 1-3, Zadar, 2019., str. 143-152.

pokrovitelji, no daju privid čitatelju, ali i pjesniku Luciću, da razgovara s uglednicima i moćnicima. »Gosparu, lik Vam časti pun i sjaja / promatrah često i sve mu vrline;/ naspram ostalih svaka od njih sine / ko što kod boja grimiz se izdvaja.« (sonet »Prejasnom gospodinu Nikoli Bondomeru, najdostojnijem kapetanu čitavog Jadrana« [Isto, 246]).

Zahvaljujući Maroevićevim prijevodima Lucićevih i Monaldijevih talijanskih stihova, jezik koji ih izdvaja iz dominantne jezične prakse, kako svakodnevne komunikacijske tako i umjetničke, više ne bi trebao predstavljati prepreku u recepciji hrvatske pjesničke baštine renesanse. Talijanski je jezik zasigurno bio jezik diskursa među plemstvom i uglednicima, što potvrđuju soneti posvete, kao i Hektorovićeve posveta (ne i pjesničke poslanice), bio je jezik trgovačke razmjene, i naravno – jezik intelektualaca i erudita koji literaturu prate na izvornom jeziku Petrarce ili Pietra Bemba, Lucićevih pjesničkih uzora. Plemenito i laskavo Lucićevo obraćanje sonetima važnim osobama koje vladaju i ravnaju slobodnom hvarskom komunom kao kneževi odnosno kao providuri, namjesnici Dalmacijom više je kriterij i model akademskog petrarkizma nego kuriozitet. U tom smislu komentirao je Maroević predrasude prema normi i standardu petrarkizma:

(...) jer je nedostižni ideal velikog uzora zapravo suzbijao težnju za originalnošću u korist vješte razrade i glatke stilizacije. Nema dvojbe da je hiperprodukcija po istom modelu dovela do zamora i monotonije, ali svladavanje odgovarajuće tehnike i odmjeravanje sa sličnim i razvijenijim autorima značilo je svojevrsnu kulturnu legitimaciju, a gotovo svaka sredina imala je napast i izazov da ovlada pjesničkim oblicima i konvencionalnim figurama s kojima bi mogla komunicirati u univerzalnim, gotovo kozmopolitskim, razmjerima. (Maroević 2020: 16)

LITERATURA

- Batušić, Nikola. 1978. *Povijest hrvatskoga kazališta*. Školska knjiga, Zagreb.
Bogišić, Rafo. 2007. *Hrvatski petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb.
Crkvena prikazanja starohrvatska XVI. i XVII. vijeka. 1893. Stari pisci hrvatski, knjiga 20., pr. Valjavec, Matija, JAZU, Zagreb.

- Körbler, Đuro. 1916. *Talijansko pjesništvo u Dalmaciji 16. vijeka, napose u Kotoru i Dubrovniku*, Rad JAZU, br. 212.
- Brezak-Stamać, Dubravka. 2016. *Pisma iz renesanse*, Školska knjiga, Zagreb.
- Lucić, Hanibal, Hektorović, Petar. 1968. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 7, pr. Franičević, Marin, Zora, Matica Hrvatska, str. 7-24; 149-150.
- Maroević, Tonko. 1977. »Teatar Marina Gazarovića«, *Dani Hvarskog kazališta: XVII. stoljeće*, ur. Franičević, Marin i dr. Čakavski sabor, Split, str. 371-374.
- Maroević, Tonko. 1886. *Dike ter hvaljenja*, Logos, Split.
- Maroević, Tonko. 1987a. »Hanibal Lucić, 'pjesnik mornarom na putu'«, *Dani Hvarskog kazališta: Hanibal Lucić*, ur. Batušić, Nikola i dr., Čakavski sabor, Split, str. 231-248.
- Maroević, Tonko. 1987b. »Dragocjeni ulomak Gazarovićeve 'Ljubice'«, *Croatica*, g. 18, br. 26-28, Zagreb, str. 151-166.
- Maroević, Tonko. 2020. »Razgranati kanconijer Miha Monaldija«, u Monaldi, Miho, *Rime*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 5-36.
- Petrarca i petrarkizam u slavenskim zemljama*, 1978. Radovi Međunarodnog simpozija, Dubrovnik, 6 - 9. XI. 1974., ur. Čale, Frano, JAZU, Zagreb.
- Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*. 1874. Stari pisci hrvatski, knjiga 6, pr. Žepić, Sebastijan, JAZU, Zagreb.

ESSAYS ON LITERATURE AND THEATRE BY TONKO MAROEVIĆ
IN PROCEEDINGS OF THE HVAR THEATRE DAYS

Abstract

Half a century of the ongoing literary, scholarly and theatrical conference of Hvar Theatre Days, accompanied by the proceedings *Hvar Theatre Days*, makes it possible to review and summarize what was written in the respective papers. For this purpose, a long-time participant in the Days has been singled out, academy member Tonko Maroević, originally from Stari Grad, Hvar, and one of the editors of the series of proceedings. This paper comprises a view of theatre life and literary subjects as treated and interpreted by Tonko Maroević, who was given the opportunity by this conference to open up new and lesser investigated themes in the history of Croatian Literature, thereby giving a permanent contribution to Croatian culture.

Key words: Tonko Maroević; Marin Gazarović's theatre; Italian sonnets by Hanibal Lucić; comparative studies